

Investigating and Evaluating Children's Illustrated Books about Infallible Imams and Religious Characters Based on Social Semiotics Approach

Rasoul Zavaraqi

*Corresponding author, Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: zavaraqi@tabrizu.ac.ir

Fereshteh Vosoughzadeh

MA in Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: fotros.2014@yahoo.com

Hashem Atapour

Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Email: hashematapour@tabrizu.ac.ir

Abstract

Objective: The aim of the explanatory research is presenting a method for illustrating children's book by analyzing, monitoring and identifying the performance of illustrators and publishers of Iran children's religious books based on the social semiotic approach.

Methodology: The population of the research was 34 children's religious books with religious characters' topic for alef age category (the age period, which starts from the birth to 6 years old) extracted from Iran National digital children's Library. Regarding the low amount of the population, all of them selected as sample. The tool of data gathering is a comprehensive checklist captured by a book under the title of "The Grammar of Visual Design" authored by Kress and Leeuwen (2006) that is known as the bible of analyzing the illustrated books based on social semiotic approach. Based on the special checklist, all books were evaluated and investigated quantitatively and qualitatively based on six variant elements of Composition, Point of View, Dimension, Form, Color, and Context.

Findings: One of the findings of the research was evaluating religious based on social semiotic approach. In addition to these evaluations and measurements, further findings showed that the score of evaluated books based on social semiotics approach principles is as below: color (with 3.54 score), form (with 3.1 scores), composition (with 2.6 scores) and the context (with 1.28 scores). The point of view principle because of its qualitative approach evaluated qualitatively

as an independent criterion. The qualitative approach in this regard showed that the point of view of authored books is the opposite, general and distant. Wholly the score of the books based on these principles is very low and it shows the low attention of publishers and illustrators to illustration principles. Evaluating the books based on publishers and illustrators showed that “Jame-ye-pazhoohesh: “JameatolQuran) are the most fruitful ones and evaluating the books based on publishers, and Masoumeh Boroumand’s works are the most quality nooks illustrated for this age range and topic.

Conclusion: It seems that neglecting illustration principles and unaccustomed with the visual and pictorial symbols and signs cause serious challenges and difficulties for children, teenagers and Young and cultural system of the county (Iran). Thus, it is advisable to use the necessary principles, elements, and methods for children’s book illustration in compiling the suitable books for children.

Keywords: Children’s illustrated books, Social semiotics, Evaluating illustrated books, Evaluating religious illustrated books.

Article type: Research

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi

© The author(s)

Library and Information Sciences, 2021, Vol. 24, No. 3, pp. 111-137.

Received: 02/06/2019 - Accepted: 25/11/2019

بررسی و ارزیابی کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی

رسول زوارقی

*نویسنده مسئول. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: zavarazi@tabrizu.ac.ir

فرشته وثوق‌زاده

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: fotros.2014@yahoo.com

هاشم عطاپور

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: hashematapour@tabrizu.ac.ir

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش دستیابی به یک روش اصولی در تصویرسازی کتاب‌های کودک با تحلیل عملکرد تصویرگران و ناشران کتاب‌های مذهبی کودکان بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی است.

روش‌شناسی: روش بررسی استفاده از سیاهه واری بر گرفته از کتاب گرامر طراحی تصویری کرس و لیوون است که به عنوان منبع اصلی در تحلیل نشانه‌شناختی کتاب‌های مصور به کار می‌رود. بر اساس این سیاهه، کلیه کتاب‌های مذهبی کودکان با موضوع شخصیت‌های مذهبی برای گروه سنی الف از نظر شش عنصر ترکیب‌بندی، زاویه‌دید، بُعد، شکل، رنگ و بافت ارزیابی شدند.

یافته‌ها: نتیجه این پژوهش نشان داد که در طراحی کتاب‌های تصویری کودکان با این موضوع بیشترین توجه به بعد رنگ با نمره ۳/۵۴ می‌شود. بعد از آن ابعادی چون شکل با نمره ۳/۱، ترکیب‌بندی با نمره ۲/۶، و بافت با نمره ۱/۲۸ قرار دارند. بحث مربوط به زاویه دید نیز به صورت کیفی مورد ارزیابی قرار گرفت. نتیجه این ارزیابی کیفی نیز نشان داد که بیشترین موارد استفاده در زاویه دید، روبه‌رو و عمومی و دور است. ارزیابی این آثار بر اساس ناشران نشان داد که انتشارات جامعه پژوهش و انتشارات جامعه‌القرآن بهترین نتیجه را در این خصوص به دست می‌آورند. همچنین ارزیابی این کتب از نظر تصویرگران نیز نشان داد که کارهای تصویرگری معصومه برومند بیشترین نمرات کمی را به خود اختصاص داده‌اند.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های کودکان، نشانه‌شناسی، فرهنگ، تحلیل کیفی، تحلیل کمی، کتاب‌های مذهبی، تصویرگر، ناشر.

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: کتابخانه مرکزی استان قزوین رضوی

© نویسندگان

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۰، دوره ۲۴، شماره ۳، شماره پیاپی ۹۴، صص. ۱۱۱-۱۳۷

تاریخ ارسال: ۱۳۹۸/۳/۱۲ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۴

مقدمه

اثرپذیری و پرورش، فعالیتی طولانی مدت است که بنابر روایات اسلامی از زمان شکل‌گیری نطفه آغاز می‌شود و تا پایان عمر انسان ادامه دارد. تربیت صحیح و منطبق با عقاید فرهنگی و دینی، از دغدغه‌های خانواده و متولیان اجتماعی است تا بتوانند نسلی را پرورش دهند که از هر جنبه نماینده فرهنگ و عقاید ملت باشد. چرا که فرهنگ یک جامعه، هویت آن جامعه است و در صورت جریان این هویت از نسلی به نسل دیگر، آن ملت می‌تواند به باروری عقاید و پیشرفت‌های همه‌جانبه خود امیدوار باشد.

بدون شک، کتاب‌های کودکان نقش مهمی در پرورش فکری کودکان و انتقال هویت ایفاء می‌کنند. یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های کتاب‌های کودک تصاویر به‌کاررفته در آنهاست، از این طریق است که کتاب کودک موجب آشنایی او با دیدگاه‌های نویسنده شده و کودک سعی می‌کند این مفاهیم را وارد زندگی خود کرده و گام‌به‌گام در مسیر زندگی خود پیش ببرد. به عبارت دیگر کتاب‌های کودک با تصاویر خود زمینه‌های عمیق در ناخودآگاه کودک پایه‌گذاری می‌کنند که طبیعتاً آثار آن در سنین بالاتر بروز می‌نماید. در برخی از کتاب‌های کودکان، برای انتقال اندیشه‌ها به تصاویر بیشتر از متن اهمیت داده می‌شود که از آنها با کتاب‌های تصویری یاد می‌شود. کتاب تصویری قالبی است که می‌توان تمام انواع ادبیات کودکان را در آن جای داد و به طور عام فقط برای کودکان پیش از دبستان و سال‌های اول دبستان نیست. نودلمن^۱ کتاب تصویری^۲ را کتابی می‌داند که از طریق مجموعه‌ای از تصاویر مرتبط به هم یا متنی کوتاه یا بدون متن قصه‌گویی می‌کند یا اطلاعاتی را منتقل می‌کند (نودلمن، ۱۳۸۹). در این نوع کتاب‌ها، تصاویر از اهمیت دوچندان برخوردارند و در صورتی که اصول تصویرنگاری در آنها رعایت نشده باشد، تصاویر آن طوری که شایسته است اثربخش نخواهد بود و بالعکس ممکن است موجب القاء احساسات نامطلوب مانند خشونت در کودکان گردد.

با توجه به آنچه در باب اهمیت تصاویر در کتاب‌های کودکان گفته شد، ضرورت پرداختن به کتاب‌های کودکان از نظر ویژگی‌های تصاویر بیش از پیش احساس می‌شود. بر این اساس، پژوهش حاضر قصد دارد به این مهم بپردازد و کتاب‌های تصویری کودکان را از جوانب مختلف مورد بررسی قرار دهد. نظر به این‌که، زندگی‌نامه بزرگان دین یکی از قالب‌هایی است که در فرهنگ ایرانی مورد توجه بوده و مورد استقبال خانواده‌ها قرار می‌گیرد، این پژوهش به بررسی کتاب‌های تصویری کودکان که به زندگی‌نامه ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی اختصاص دارند می‌پردازد. برای ارزیابی این کتاب‌ها از رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی که

1. Noodleman

2. picture books

تصاویر را از جوانب مختلف نشانه‌شناختی مورد بررسی قرار می‌دهد استفاده می‌شود. بر این اساس این پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌های اصلی و فرعی زیر است:

کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟

همچنین پرسش‌های فرعی این پژوهش، به شرح زیر ارائه می‌شوند:

- ۱) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر ترکیب‌بندی بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۲) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر بافت بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۳) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر شکل بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۴) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر رنگ بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۵) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر بعد بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۶) کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر زاویه دید بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شود؟

مبانی نظری پژوهش

نشانه‌شناسی اجتماعی تلاشی است برای درک و توصیف نشانه‌های تولید شده در بستر یک اجتماع که برحسب عادت‌ها، قراردادهای و قوانین مختص آن جامعه شکل گرفته است. فرهنگ و اجتماع همواره در حال تغییر است و این دو پویایی خود را به همراه دارند، بنابراین نظریه‌های ارائه شده در این باب نیز موقتی است. منعطف بودن این نشانه‌ها موجب این می‌شود که یک دستور زبان همیشگی برای این نشانه‌شناسی داده نشود اما با این حال نشانه‌شناسی تصویری از یک فرهنگ غالب نشئت می‌گیرد (حسینی، ساسانی، نظردنیوی، ۱۳۹۵). مایکل الکساندر کرکوود هیلدی^۱ را می‌توان اصلی‌ترین پرچم‌دار نشانه‌شناسی اجتماعی دانست. وی معتقد است، معنی بر اساس تجربه دنیای بیرونی شکل می‌گیرد و محیط پیرامون ما الگوهای رفتاری ما را

1. Michael Alexander Kirkwood Halliday

شکل می‌دهد و ما به طور اجتناب‌ناپذیری، رفتارها، اندیشه‌ها و ساختارهای ارزشی خود را در قالب زبان بیان می‌کنیم. بنابراین زبان، رسانه‌ای خنثی نیست. یکی از ویژگی‌های نشانه‌شناسی اجتماعی در کتاب‌های مصور کودکان، عناصر دیداری است. عناصر دیداری سازه‌هایی از تصویر هستند که بار اصلی انتقال موضوع و مفهوم تصویر را برعهده دارند و به سادگی می‌توان آن‌ها را در یک تصویر دریافت کرد (اکرمی، ۱۳۸۹). این عناصر و ویژگی‌ها عبارتند از:

ترکیب‌بندی (کمپوزسیون)^۱: به کارگیری عناصر دیداری تصویر مانند خط، فرم، رنگ، شکل، بافت و زاویه دید با ویژگی‌های ترکیبی همراه است که مجموعه آن را ترکیب‌بندی می‌نامند. ترکیب‌بندی در یک تصویر شامل سفیدخوانی، تضاد، تأکید، و اجزای تصویر است. ترکیب‌بندی می‌تواند حال و هوا (درونمایه) و یا فضای حسی داستان را شدت بخشد. برای قرار دادن لایه‌های تصویری در کنار یکدیگر و ترکیب‌بندی‌های آن، گزینه‌های گوناگونی وجود دارد که تصویرگر باید بهترین را انتخاب کند. اما مهم است که تمامی این ویژگی‌ها در بستر یک نشانه‌شناسی اجتماعی تعریف شده و به کار رود (کرس و لیوون^۲، ۲۰۰۶).

شکل (فرم)^۳: خط‌ها به هم می‌رسند، یکدیگر را برش می‌دهند و شکل را می‌سازند. به این ترتیب برخورد سازمند و ناسازمند خط‌ها به ایجاد شکل می‌انجامد و طرح اصلی تصویر را پدید می‌آورد. عنصر شکل نیز مانند ترکیب‌بندی یکی از نمادهای نشانه‌شناسی است و به طور معمول هر شکلی در هر جامعه‌ای مصداق و معنی خاصی را تداعی می‌کند، مانند ستاره پنج‌پر که نشان قوم یهودیت و شمسه (ستاره هشت‌پر) نشان و نماد اسلامی و فرهنگ اسلامی است که در مساجد استفاده می‌شود. در برخی موارد اشکال نشان مشترکی در بین تمام ملت‌ها دارند مانند مربع و مستطیل که نماد ایستایی است. بنابراین برای نشان دادن مهم بودن یک تصویر با توجه به نشانه‌های فرهنگی یک جامعه می‌توان بهره جست (کرس و لیوون، ۲۰۰۶).

رنگ^۴: رنگ کامل‌کننده خط و فرم در آفرینش تصویر است. افزون بر امکانات زیبایی‌شناسی‌ای که رنگ در تصویر ایجاد می‌کند، پیدایش احساس و عاطفه در نمایش رنگ هدفی است که تصویرگر به آن توجه نشان می‌دهد. حضور رنگ در تصویر، باورپذیری کودکان را افزایش می‌دهد و ارتباط او را با عناصر تصویری نزدیک‌تر می‌کند. در دوران کودکی و در فاصله سنین سه تا شش سالگی، کودک بیشتر تحت تأثیر فشارهای درونی، علاقه و افری به رنگ دارد و آن را مقدم بر شکل ظاهری می‌داند؛ ولی به تدریج هر قدر که از وابستگی او به رنگ کمتر می‌شود، علاقه او به تقدم شکل بر رنگ افزونی می‌یابد. همچنین هر قدر کودک کوچک‌تر باشد

---

1. Composition
2. Kress & Leeuwen
3. Form
4. Colour

رنگ‌هایی که به کار می‌برد زنده‌تر و با افزایش سن و آموزش و مدرسه، از رنگ‌های سرد استفاده می‌کند. رنگ‌ها یکی از مهمترین عناصر تشکیل دهنده شکل هستند و هر رنگی نشانه خاصی از خود را جلوه‌گر می‌کند. رنگ‌ها دارای طرفداران بیشماری در بین ملت‌ها و اقوام هستند و هرکسی در هر نقطه‌ای از دنیا بخواهد هدفی را دنبال کند در اولین مرحله دنبال رنگ‌های خاص موضوع و محتوای مورد نظر خود می‌گردد، بنابراین رنگ‌ها نقش اساسی در ایجاد یک نشانه و انتقال آن ایفا می‌کنند. دلیل این قوت اثر به خاطر ارتباط زیادی است که بین بیننده و رنگ وجود دارد. در فرهنگ و جامعه ما نیز از دیرباز نشانه‌های رنگ، سینه‌به‌سینه منتقل شده‌اند و به صورت روایی درآمده‌اند، مانند اثری که رنگ قرمز یا سبز و یا آبی در فرهنگ ایرانی و اسلامی دارد (کرس و لیوون، ۲۰۰۶).

بافت^۱: گرچه ویژگی‌های بافت، بیش از همه از راه حس بساوابی قابل دریافت است و چگونگی یک بافت نرم، زبر، خشن، تیز، برآمده یا فرورفته، نخست با کشیدن انگشت‌های دست بر آن درک می‌شود اما حس بینایی انسان نیز می‌تواند بخشی از این حس را با توجه به تجربه‌های لمس شده پیشین دریابد. برای دیده شدن بافت استفاده از خط‌ها مهم است که هر چه بافت نازک‌تر و لطیف‌تر باشد از حس خشونت تصویر می‌کاهد (اکرمی، ۱۳۸۴). برای ایجاد احساس واقعی بودن تصاویر نیز از بافت استفاده می‌شود، مثلاً کشیدن بافت یک درخت و برجستگی تنه آن نشان از تبحر تصویرگر در به تصویر کشیدن دارد (کرس و لیوون، ۲۰۰۶).

زاویه دید^۲: نوع نگاه محتوایی تصویرگر به طرح عناصر تصویری و یا زاویه دید فنی و بیرونی او از روبه‌رو، بالا و یا پایین به عناصر تصویری، زاویه دید تصویرگر را نشان می‌دهد (کرس و لیوون، ۲۰۰۶). زاویه دید به طور متداول مفاهیم خاصی را القا می‌کند؛ به عنوان نمونه، زاویه دید از بالا تسلط بیننده و کوچکی سوژه، از پایین بزرگی و مهم بودن است (ناصرالاسلامی، ۱۳۸۹). زاویه دیدهای متفاوتی نیز وجود دارد مثل فاصله نزدیک که چهره و سر را نشان می‌دهد و نشان از صمیمت و دوستی و ارتباط نزدیک با تصویر است. ممکن است این نزدیک بودن در طبیعت به عنوان نمونه شاخه‌ها و برگ‌های یک درخت باشد، هرچه دورتر شویم از حس نزدیکی و لمس کاسته می‌شود و فضای بیشتری از تصویر برایمان تداعی می‌شود، مانند کل بدن انسان با فضاهای اطراف او که وسعت بینش را افزایش می‌دهد و نوعی آگاهی در مورد فضایی که در آن داستان نوشته شده، ارائه می‌کند. در زاویه دید، از زاویه مورب نیز استفاده می‌شود که این نوع زاویه دید نشان از این

1. Texture

2. Point of view

دارد که به بیننده القاء کند آنچه در تصویر می‌بیند جزء دنیای او به حساب نمی‌آید و بیگانه است و زاویه از جلو یعنی ما هم جزئی از شما هستیم (کرس و لیوون، ۲۰۰۶).

بُعد^۱: حجم یا بُعد که در کارهایی مثل اسباب‌بازی‌های کودکان به صورت سه بُعدی نشان داده شده‌اند و تصاویر سه بُعدی که تنها دارای طول و عرض هستند. تصاویر زمانی که دارای بُعد سوم باشند یعنی دارای طول و عرض و ارتفاع، نشان از پویایی و ارتباط بیشتر آن دارد. تصاویر یا به صورت دو بُعدی هستند و یا سه بُعدی. با گذر زمان و با روی کار آمدن فضاهاى مجازى و دیجیتالی اینک کودکان ارتباط بیشتری را با بُعد سوم برقرار می‌کنند (کرس و لیوون، ۲۰۰۶).

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه‌های پژوهشی مرتبط با این موضوع نشانگر آن است که هیچ پژوهشی تاکنون در خصوص ارزیابی کتاب‌های تصویری کودکان بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی انجام نشده است و در سطح جهان نیز کارهای بسیار اندکی انجام پذیرفته است. در این بخش به برخی از پیشینه‌های نسبتاً مرتبط با این موضوع اشاره می‌شود.

شهبان و دیگران (۱۳۸۱)، در پژوهشی با هدف بررسی عناصر بومی در تصویرگری کتاب‌های کودکان، گزارشی را از نشست یازدهم تصویرگران کتاب کودک ارائه داده‌اند. در این نشست هر کدام از این تصویرگران به ارائه نکته نظرات خود در باب تصویرگری کتاب کودک پرداخته‌اند. نتیجه این نشست راهی برای بومی‌سازی تصویرگری کتاب کودک بود.

اکرمی (۱۳۸۴)، در پژوهشی با هدف بررسی عناصر دیداری در تصویرگری به تفسیر و تحلیل بافت و رنگ در کتاب‌های کودک پرداخته است. در این پژوهش بعد از تعریف این دو موضوع و ویژگی‌های آن به صورت موردی مثال‌هایی را بیان کرده است. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد بافت و رنگ از مواردی است که نشانه مختص خود را در به وجود آوردن تصاویر ایفا می‌کند.

اسدی و اقبالی (۱۳۸۸)، در پژوهشی به بررسی و مقایسه چگونگی انتخاب زاویه دید در نقاشی کودکان و آثار تصویرگران کتاب کودک ایران پرداخته است. در این مقاله از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی آثار تصویرگران کتاب‌های کودک (گروه الف) در ایران پرداخته شده است. نتیجه این پژوهش نشان داد که هرچند زاویه دید در تصویرسازی دارای گونه‌های مختلفی است اما کودکان در نقاشی‌های خود فقط به سه زاویه دید

روبه‌رو، تلفیقی و شفاف‌بینی توجه می‌کنند. پژوهشگران پیشنهاد می‌کنند تصویرگران کتاب‌های کودک نگاه خود را به دنیای کودک نزدیک نمایند.

ناصرالاسلامی (۱۳۸۹)، در پژوهشی با هدف نظام‌های نشانه‌شناختی تصویر و متن به بررسی رابطه نوشتار با متن در ادبیات کودک معاصر پرداخته است. در این پژوهش ابتدا به تعریف نشانه‌شناسی و ویژگی‌های آن اشاره کرده است و به صورت موردی به بررسی کتاب کودک (آن بالا این پایین) پرداخت کرده است. نتیجه این پژوهش این شد که بیشترین تکیه در کتاب کودک با توجه به بالا رفتن سن کودک بر متن است و آنچه کودک در تصویر می‌بیند همان متن نوشته شده برای اوست.

اسدی و نادعلیان (۱۳۹۲)، در پژوهشی با هدف بررسی تأثیر ایدئولوژی و تفکر سیاسی در به‌کارگیری عناصر تصویری در آثار نقاشی انقلاب اسلامی به مطالعه و به بررسی تطبیقی آثار به وجود آمده در آن مقطع پرداخته و چگونگی استفاده از نمادهای تصویری و بصری توسط هنرمندان را مورد بررسی قرار داده‌اند. این تحقیق به روش توصیفی و تحلیلی و با جمع‌آوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است و به این نتیجه رسیده است که ویژگی‌های بصری آثار و عناصر نشانه‌ای به‌کاررفته در آن‌ها قابلیت طرح اندیشه‌های حاکم بر شکل‌گیری آثار آن دوره را دارد، بدین معنی که نقاشان مذهبی از نمادهای مبتنی بر اندیشه دینی بهره گرفته و نقاشان دگراندیش با نظر به تجربیات کشورهای سوسیالیستی و بر اساس باورهای ایدئولوژیک خود بهره‌مند گشته‌اند.

محمدی (۱۳۹۲) در پژوهش کتابخانه‌ای با هدف بررسی سیر مطالعات تحقیقات تحلیل محتوا در ادبیات کودکان و نوجوانان انجام داده در نهایت وی پژوهش‌های مورد بررسی را در سه گروه تحقیقات تحلیل محتوایی، داستان‌های تألیفی، تحقیقات تحلیل محتوایی داستان‌های ترجمه‌ای و تحقیقات تحلیل محتوایی اشعار دسته‌بندی کرد.

محمدی، آزاده و باب‌الحوائجی (۱۳۸۹) طی مقاله‌ای مروری به بررسی نقش ادبیات در شکل‌گیری شخصیت کودکان و نوجوانان با تأکید بر گرایش‌های دینی و اخلاقی پرداختند. به زعم پژوهشگران ادبیات کودکان و نوجوانان به عنوان یکی از ابزارهای تربیت غیررسمی علاوه بر تأمین نیت‌های جسمی، روحی و عاطفی تأثیرات دیگری نیز در آن‌ها به جای می‌گذارد. این تأثیرات به باور آن‌ها عبارتند از: تقویت خواندن و نحوه به‌کارگیری آن در ایجاد آرامش روح و روان، استفاده از آن به عنوان وسیله‌ای برای کسب تجربیات جدید.

محمدی (۱۳۹۰) در پژوهشی با هدف تحلیل محتوای داستان‌های منتشر شده برای کودکان و نوجوانان در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ را با استفاده از پایگاه اطلاع‌رسانی خانه کتاب ایران انجام دادند. یافته‌های این

پژوهش نشان داد که داستان‌های مربوط به سرگذشت و فضایل پیامبران، فضایل معصومان و داستان‌های اخلاقی رتبه‌های اول تا سوم موضوع داستان‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. سرگذشت منسوبان پیامبران و سرگذشت علما با کمترین تعداد در رده‌های پایین قرار گرفتند. در میان پیامبران: حضرت محمد، حضرت ابراهیم و حضرت یوسف و در میان ائمه: حضرت مهدی (عج)، حضرت علی (ع) و امام حسین (ع) بیشترین آثار را به خود اختصاص داده‌اند.

علی پور، شیخ زاده و ده‌ار (۱۳۹۲) طی پژوهشی به بررسی تصویرگری‌های کتب تصویری کودکان پیش از دبستان در ایران پرداختند. نتیجه پژوهش محققان نشان داد که آثار کتب مصور گروه سنی الف در ایران بسیار اندک هستند و آنچه به نام این گروه سنی یافت می‌شود در دو بخش تجاری و هنری وجود دارد که در کل، آمار کتاب‌های تصویری تجاری فاقد کیفیت‌های ادبی و بصری در ایران بیشتر از کتاب‌های تصویری با کیفیت مطلوب و هنری است. البته این محققان نتیجه گرفتند که برخی آثار تصویری با کیفیت مطلوب وجود دارند که به لحاظ توانایی‌های تکنیکی، نوآوری و خلاقیت، ایده و اجرا دارای ویژگی‌های ممتاز بوده و در کنار آثار برجسته اروپایی قرار می‌گیرند.

برخی از پیشینه‌های پژوهشی انجام شده در خارج از ایران که نسبتاً با موضوع این پژوهش مرتبط هستند در این بخش ارائه می‌شوند:

سایپ^۱ (۱۹۹۸)، در پژوهشی با این سؤال که کتاب‌های تصویری چگونه کار می‌کنند، به تئوری شکل یافته نشانه‌شناسی بین ارتباط متن و تصویر پرداخته است. در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. نظریات مختلف در باب تصویر و نشانه را مورد بررسی قرار داده و پژوهشگر نیز به نظریه‌ای در این باب رسیدند که بین متن و تصویر نشانه‌ای وجود دارد و ارتباط بین متن و تصویر را بیان می‌کند.

وال‌کر^۲ و دیگران (۲۰۰۳)، در پژوهشی با عنوان «درک جنگ، تجسم صلح: کودکان از رسم آن‌ها چه می‌دانند» از ۵۶ کودک یوگسلاوی در بحبوه جنگ خواستند تا در مورد جنگ و صلح نقاشی بکشند که دو تم برای صلح و ۵ تم برای جنگ در نظر گرفته شد. نتیجه این پژوهش این بود که چون کودکان در شرایط روحی مناسبی نبودند، اغلب کودکان در مورد جنگ نقاشی کرده و آن‌ها در مورد ترکیب رنگ‌ها در نقاشی‌های خود هیچ دقتی را لحاظ نکردند.

ایکس‌نبرگر^۳ (۲۰۰۶)، در پژوهشی با این فرضیه که تصاویر بیشتر از کلمات حرف می‌زنند، به مطالعه کیفی در مورد زبان تصویری کودکان در غرب آفریقا پرداخته است. وی از کودکان مدارس گامبیا و سنگال

1. Lawrence R. Sipe

2. Walker

3. Margareta Exenberger

خواست تا نقاشی بکشند. سپس بر اساس نظریه کارین ارونسون آن‌ها را مورد بررسی قرارداد تا پی ببرد آیا این تصاویر با فرهنگ و سنت‌های آن منطقه سازگار هستند یا نه؟ این نتیجه حاصل شد که کودکان اغلب از وضع موجود راضی نیستند و حتی از شرایط بهتر به خوبی اطلاع دارند و دوست دارند در آن شرایط و با فرهنگی متفاوت زندگی کنند.

بایرد^۱ و دیگران (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان کودکان به عنوان خوانندگان جهانی کتاب‌های تصویری، به بررسی موردی خوانش کتاب‌ها از طرف کودکان در نروژ، ولز و انگلستان پرداخته‌اند. روش این پژوهش به صورت کیفی بوده و دو کودک از هر کشور که در مجموع شش کودک می‌شدند، بعد از مطالعه کتاب‌های هدایت‌شده به پرسش‌های محققان پاسخ دادند. هدف این پژوهش درک بهتر کودکان و پاسخ به تفسیر کتاب‌های مصور با توجه به جهان واقعی بوده است. پژوهش نشان داد که بین تصورات کودکان از دنیای بیرون و تجربه آن‌ها و تفسیر تصاویر کتاب‌ها رابطه مستقیم وجود دارد.

مرگا^۲ (۲۰۱۷) طی پژوهشی به بررسی انگیزه خواندن کودکان به انگیزه لذت پرداخت. به زعم وی مطالعه کودک موجب آن می‌شود که کودک از نظر شناختی رشد کرده و حس امپاتی در کودک تقویت شود. در این پژوهش با استناد به نتایج پژوهش انجام شده در استرالیا غربی در خصوص خواندن کتاب توسط کودکان و مصاحبه انجام شده با کودکان ۴ تا ۶ ساله، ۵ عامل مهم یافتن کتاب‌های انگیزاننده، پیگیری سیر مطالعاتی، چالشی بودن، مهارتی بودن و زمان داشتن را علت مهم در انتخاب کتاب و انگیزش خوانندگان معرفی کردند.

استراس و نایهوت^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی نقش ویژگی‌های کتاب بر انتقال اطلاعات از کتاب‌های تصویری به بسترهای واقعی جهان پرداختند. به زعم آن‌ها کتاب‌ها منبعی مهم برای تقویت مهارت‌های زبانی، مفهومی و درسی برای کودکان محسوب می‌شوند. آن‌ها در این پژوهش در این خصوص بحث کردند که چگونه رشد نمادین کودکان، استدلال قیاسی و استدلال در خصوص فانتزی می‌تواند قابلیت آن‌ها را در اخذ اطلاعات محتوایی از کتاب‌های تصویری افزایش دهد. به زعم این محققان طرح‌ها و ویژگی‌های کتاب‌ها می‌تواند امکان تعامل بین قابلیت‌های در حال رشد کودکان را افزایش دهد.

همان‌طور که از پیشینه‌ها بر می‌آید وجه تمایز این پژوهش با پژوهش‌های پیشین در دو بُعد جامعه پژوهش و رویکرد ارزیابی تصاویر می‌باشد، به این ترتیب که به کتاب‌های تصویری کودکان در حوزه زندگینامه

1. Baird
2. Merga
3. Strouse & Nyhout

ائمه معصومین پرداخته و از روش نشانه‌شناسی اجتماعی برای ارزیابی جوانب مختلف تصاویر کتاب‌های مذکور استفاده می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی و کمی برای تحلیل و تفسیر تصاویر بر اساس روش‌شناسی پیشنهادی در ایمان و نوشادی (۱۳۹۰) استفاده شده است. منبع مرجع این پژوهش در تحلیل یافته‌های پژوهش اعم از عناصر و شاخص‌های تحلیل نشانه‌شناختی کتب تصویری مورد بررسی، کتابی با عنوان «خواندن تصویر: گرامر طراحی بصری» نوشته کرس و لیوون (۲۰۰۶) است که به عنوان مرجع تحلیل تصاویر بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی محسوب می‌شود و اهم مطالب آن در مبانی نظری پژوهش آمده است. بر اساس این مبانی سعی شد چک لیستی بر اساس معیارهای مندرج در این کتاب تهیه شده و بر اساس آن چک لیست، ابعاد مندرج در پرسش‌های پژوهش توسط پژوهشگر مورد بررسی قرار گیرد. برای انجام این پژوهش ۳۴ عنوان کتاب موجود در سایت کتابخانه ملی کودکان و نوجوانان^۱ با موضوع سرگذشت‌نامه شخصیت‌های مذهبی و برای گروه سنی الف به شرح زیر انتخاب و به عنوان جامعه پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. به عبارت بهتر تمام کتب موجود در کتابخانه ملی کودکان و نوجوانان ایران با موضوع سرگذشت‌نامه شخصیت‌های مذهبی مربوط به گروه سنی الف به عنوان جامعه پژوهش انتخاب شدند. سیاهه منابع مورد بررسی در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. جامعه پژوهش

ردیف	عنوان کتاب	نویسنده	تصویرگر	مکان نشر	ناشر	تاریخ نشر	تعداد صفحه
۱	عدالت علی: داستان‌های نهج البلاغه	بندرچی، محمدرضا	پورمند، معصومه	قزوین	سایه گستر	۱۳۸۹	۱۲
۲	قصه پیامبران: حضرت داود (ج ۱)	پناهی آذر، امید	ثقفی، آزاده	تهران	خانه هنر	۱۳۸۶	۱۲
۳	۱۲ گل امامت	حیدریان، لیلا	دهقان، زینب	قم	نعمات	۱۳۸۵	۲۴
۴	سلام امام خوب ما	خمسه‌ای، محسن؛ عباس صابریان	پورناصح، علی	تهران	مهام	۱۳۸۱	۱۲
۵	امام هشتم ما یه مرد مهربونه	سلیمی، محمدرضا	سلیمانی، مرجان	تهران	فرهنگ امروز	۱۳۸۹	۱۲
۶	هدیه‌ای از بهشت: امام حسین	سیاهی، عباسعلی	بروجردی، سیما	مشهد	انصار: مشاور توس	۱۳۸۵	۱۲
۸	پدر علم دنیا امام صادق	عباسی، علی	بروجردی، سیما	مشهد	منتظران ظهور	۱۳۸۵	۱۲
۹	آدم و حوا: پیامبران و قصه‌هایشان ۱	فتاحی، حسین	بیدقی، حمیدرضا	تهران	قصدیانی	۱۳۸۴	۱۲

۱۰	پیامبران و ۸ قصه‌هایشان (ج ۱۱ تا ۱۵)	فتاحی، حسین	بیدقی، حمیدرضا	تهران	کتاب‌های بنفشه	۱۳۸۵	۶۲
۱۱	صالح: پیامبران و قصه‌هایشان ۶	فتاحی، حسین	بیدقی، حمیدرضا	تهران	کتاب‌های بنفشه	۱۳۸۲	۱۲
۱۲	محمد (ص) ج ۲۶	فتاحی، حسین	بیدقی، حمیدرضا	تهران	کتاب‌های بنفشه	۱۳۸۵	۱۶
۱۳	امام حسن مجتبی (ع)	فنائی، زهره	جابری، مریم	مشهد	آذر آوا	۱۳۹۰	۱۴
۱۴	امام محمدباقر (ع)	فنائی، زهره	جابری، مریم	مشهد	آذر آوا	۱۳۸۹	۱۲
۱۵	اویس قرنی	کامرانی، محمد	پیریایی، محمد	قم	حدیث نینوا	۱۳۸۶	۱۲
۱۶	حضرت رقیه: مجموعه شعر کودکان کربلا (۲)	کامرانی، محمد	توسلی، طیبه	قم	حدیث نینوا	۱۳۹۴	۱۲
۱۷	طفلان مسلم	کامرانی، محمد	فاسمی، رباب	قم	حدیث نینوا	۱۳۸۶	۱۲
۱۸	عبدالله بن الحسن	کامرانی، محمد	شریفی، حکیمه	قم	نینوا	۱۳۹۵	۱۲
۱۹	مجموعه با علی یا علی	کلهر، فریبا	گلدوزیان، علیرضا	مشهد	به نشر، کتاب‌های پروانه	۱۳۸۴	۳۴
۲۰	امید آخر کیه؟	متقی، منصور؛ م. حسینی	طهماسبی، محمدرضا؛ کاظمی، عباس	قم	اصحاب کهف	۱۳۸۷	۱۲
۲۱	امام علی: پیشوایان هدایت (۲)	محمدعلی، عاطفه	منفذالموسوی - حسنین عباس	تهران	نشاط	۱۳۸۹	۱۲
۲۲	سرگذشت پیامبران: حضرت ابراهیم (۶)	ملا محمدی، مجید	سلیم‌زاده، محمدجعفر	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۶
۲۳	سرگذشت پیامبران: حضرت الیاس (۱۷)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۴	سرگذشت پیامبران: حضرت آدم (۱)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۵	سرگذشت پیامبران: حضرت خضر (۱۹)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۶	سرگذشت پیامبران: حضرت ذوالکفل و حضرت شعیب (۱۲)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۷	سرگذشت پیامبران: حضرت زکریا (۲۰)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۸	سرگذشت پیامبران: حضرت صالح (ج ۵)	ملا محمدی، مجید	جلالیان، ناهید	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۲۹	سرگذشت پیامبران: حضرت عزیر (ج ۱۸)	ملا محمدی، مجید	بیاتی، شکوفه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۳۰	سرگذشت پیامبران: حضرت عیسی (ج ۲۲)	ملا محمدی، مجید	گلزاری، وجیهه	مشهد	عروج اندیشه	۱۳۸۷	۱۲
۳۱	بچه‌ها سلام: پیامبر عزیز ما (۲)	مهاجرانی، محمد	ذاکری، مجید	تهران	پیدایش	۱۳۸۴	۱۱
۳۲	چهارده شماره چهارده ستاره	مهاجرانی، محمد	کیانی، زهرا	قم	جمال	۱۳۹۰	۳۲
۳۳	آشنایی با چهارده معصوم	موسوی، حمیدرضا	عنایتی، بصیر	قم	مسجدجمکران	۱۳۷۴	۱۸
۳۴	پنج تن آل عبا: حضرت محمد	میرزایی، محمود	محمدی، علی	تهران	همکلاسی	۱۳۸۷	۱۲
۳۵	آخرین امید: حضرت مهدی (عج)	وحیدی، مهدی	ارکیا، الهه	قم	جامعه القران	۱۳۸۶	۱۲

با توجه به حجم جامعه، تمامی کتب به عنوان نمونه مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفتند. کتاب‌های سیاه‌شده در جدول ۱، از سایت کتابخانه ملی دریافت و تصاویر آن‌ها در پوشه‌ای ذخیره شد تا در مرحله تجزیه و تحلیل از این تصاویر استفاده شود. در مرحله بعد این کتاب‌ها در فایل اکسل با متغیرهای پژوهش که شامل نام کتاب، نویسنده، نام تصویرگر، سال انتشار، محل انتشار و ارتباط آن با کدام شخصیت، وارد شد. با توجه به عناصر و شاخص‌های ارزیابی تصویر که شامل ترکیب‌بندی، شکل، زاویه دید، بافت، رنگ و بعد می‌شوند و با توجه به منبع مرجع تحلیل نشانه‌شناسی یعنی کتاب کرس و لیوون (۲۰۰۶) هر یک از کتاب‌ها به طور جداگانه انتخاب و تصاویر آن‌ها بر اساس عناصر تصویر و نشانه‌شناسی اجتماعی با اختصاص نمره‌ای از ۱ تا ۵ توسط محقق ارزیابی شدند. در این ارزیابی به تصاویری که دارای بیشترین برخورداری بودند، نمره ۵ و به تصاویر دارای کمترین برخورداری، نمره ۱ از ویژگی هر عنصر مورد بررسی تخصیص یافت. همچنین برخی عناصر و شاخص‌هایی که امکان ارزیابی کمی آن‌ها وجود نداشت با علامت ضربدر در جدول مشخصات، به وجود آن در تصویر مورد نظر اشاره شده است. در نهایت نمره کل و میانگین به دست آمد و سپس از میان این نمره‌ها به تحلیل کیفی تصاویری که دارای بیشترین و کمترین نمره بودند پرداخته شد.

یافته‌ها

پاسخ پرسش اول پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی

از نظر عنصر ترکیب‌بندی بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟

پاسخ به این پرسش در قالب جدول ۲ ارائه می‌شود.

جدول ۲. نمرات مربوط به عنصر ترکیب‌بندی در هر یک از کتاب‌های مورد بررسی

ردیف	عنوان کتاب	میانگین عنصر	بافت	ردیف	عنوان کتاب	میانگین عنصر	بافت
۱	امام محمدباقر (ع)	۳/۳۲	۱۸	۲/۳۱	سرگذشت پیامبران: آدم (ع)		
۲	امام حسن مجتبی (ع)	۳/۲۳	۱۹	۱/۶	امام علی (ع): پیشوایان هدایت		
۳	امام هشتم ما یه مرد مهریونه	۱/۸۶	۲۰	۳/۱۶	عدالت علی (ع)		
۴	امید آخر کیه؟	۲/۴۸	۲۱	۱/۶۵	پدر علم دنیا		
۵	سلام امام خوب ما	۱/۵۶	۲۲	۲/۵۱	حضرت رقیه (ع)		
۶	حضرت محمد (ص)	۳/۰۲	۲۳	۲/۱۸	بچه‌ها سلام		
۷	دوازده گل امامت	۲/۴۸	۲۴	۱/۳۷	محمد مصطفی (ص)		

۱/۵	آشنایی با چهارده معصوم (ع)	۲۵	۲/۷۴	قصه‌های پیامبران: حضرت داود (ع)	۸
۴/۶	چهارده شماره، چهارده ستاره	۲۶	۲/۳۵	پیامبران و قصه هایشان	۹
۱/۳۷	آدم و حوا	۲۷	۲/۴۸	سرگذشت پیامبران: صالح (ع)	۱۰
۱/۴۴	صالح (ع): پیامبران و قصه هایشان	۲۸	۲/۵۷	سرگذشت پیامبران: عیسی (ع)	۱۱
۴/۰۳	آخرین امید	۲۹	۲/۵۸	سرگذشت پیامبران: ذوالکفل و شعیب (ع)	۱۲
۳/۶۸	عبدالله بن الحسن	۳۰	۲/۹۱	سرگذشت پیامبران: عزیر (ع)	۱۳
۱	مجموعه باعلی یاعلی	۳۱	۲/۶۶	سرگذشت پیامبران: خضر (ع)	۱۴
۴/۰۵	اویس قرنی	۳۲	۲/۶۱	سرگذشت پیامبران: ابراهیم (ع)	۱۵
۴/۱۱	طفلان مسلم	۳۳	۲/۴۵	سرگذشت پیامبران: الیاس (ع)	۱۶
۳/۷۵	هدیه ای از بهشت	۳۴	۲/۹۲	سرگذشت پیامبران: زکریا (ع)	۱۷
			۲/۶۸	میانگین کلی عنصر	

جدول ۲ نمرات مربوط به عنصر ترکیب‌بندی برای هر یک از کتاب‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. از ۳۴ کتابی که در جدول‌های عنصر ترکیب‌بندی با توجه به ویژگی‌های آن مورد بررسی قرار گرفته‌اند، کتاب‌های «چهارده شماره، چهارده ستاره» و «طفلان مسلم» با بیشترین نمره دریافتی و میانگین کلی ۴/۶ و ۴/۱۱ با کیفیت‌ترین کتاب‌های مورد ارزیابی و کتاب‌های «با علی یاعلی» و «حضرت محمد مصطفی (ص)» با کمترین نمرات دریافتی و میانگین‌های کلی ۱ و ۱/۳۷ کم کیفیت‌ترین کتاب‌ها از نظر عنصر ترکیب‌بندی ارزیابی شدند. میانگین کلی کتاب‌های مورد بررسی از نظر این عنصر نیز ۲/۶ محاسبه شد.

پاسخ پرسش دوم پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی

از نظر عنصر بافت بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟

اطلاعات مرتبط با ارزیابی کتب مورد بررسی از نظر عنصر بافت نیز در قالب جدول ۳ ارائه می‌شود.

جدول ۳. نمرات مربوط به عنصر بافت در کتاب‌های مورد بررسی

بافت	میانگین عنصر عنوان کتاب	ردیف	بافت	میانگین عنصر عنوان کتاب	ردیف
۱/۱	سرگذشت پیامبران: آدم (ع)	۱۸	۲/۱۹	امام محمدباقر (ع)	۱
۲/۱۹	امام علی (ع): پیشوایان هدایت	۱۹	۱/۵۲	امام حسن مجتبی (ع)	۲
۱/۷۷	عدالت علی (ع)	۲۰	۱/۰۸	امام هشتم ما یه مرد مهربونه	۳
۱/۲۲	پدر علم دنیا	۲۱	۱/۶۶	امید آخر کیه؟	۴
۱/۲	حضرت رقیه (ع)	۲۲	۱	سلام امام خوب ما	۵
۱/۱	بچه‌ها سلام	۲۳	۱/۲۲	حضرت محمد (ص)	۶
۱/۱	محمد مصطفی (ص)	۲۴	۱/۵۸	دوازده گل امامت	۷
۱	آشنایی با چهارده معصوم (ع)	۲۵	۱/۱	قصه‌های پیامبران: حضرت داود (ع)	۸
۳/۱۳	چهارده شماره، چهارده ستاره	۲۶	۱/۵	پیامبران و قصه هایشان	۹

۱/۲۲	آدم و حوا	۲۷	۱/۱	سرگذشت پیامبران: صالح (ع)	۱۰
۱/۲۲	صالح (ع): پیامبران و قصه‌هایشان	۲۸	۱/۱	سرگذشت پیامبران: عیسی (ع)	۱۱
۱/۱	آخرین امید	۲۹	۱/۱	سرگذشت پیامبران: ذوالکفل و شعیب (ع)	۱۲
۱/۱	عبداله بن الحسن	۳۰	۱/۱	سرگذشت پیامبران: عزیر (ع)	۱۳
۱/۱	مجموعه باعلی یا علی	۳۱	۱/۱	سرگذشت پیامبران: خضر (ع)	۱۴
۱/۱	اویس قرنی	۳۲	۱/۱	سرگذشت پیامبران: ابراهیم (ع)	۱۵
۱/۱	طفلان مسلم	۳۳	۱/۱	سرگذشت پیامبران: الیاس (ع)	۱۶
۱/۱	هدیه ای از بهشت	۳۴	۱/۱	سرگذشت پیامبران: زکریا (ع)	۱۷
			۱/۳۰	میانگین کلی عنصر	

چنان که داده‌های مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد کتاب‌های «چهارده شماره چهارده ستاره»، «امام علی (ع)» و «امام محمدباقر (ع)» از نظر ویژگی بافت به صورت میانگین به ترتیب با کسب نمره‌های ۳/۱۱ و ۲/۱۹، ۲/۱۹ با کیفیت‌ترین کتاب‌های منتشر شده با موضوع سرگذشت‌نامه‌های مذهبی گروه سنی الف ارزیابی می‌شوند.

پاسخ سوم پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر شکل بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟

اطلاعات مندرج به این پرسش نیز در قالب جدول ۴ ارائه می‌شود:

جدول ۴. جداول مربوط به نمرات عنصر شکل در کتاب‌های مورد بررسی

عنوان کتاب	امام محمدباقر (ع)		امام حسن (ع)	امام هشتم ما به مرد مهرپونه	امید آخر کیه؟	سلام امام خوب ما	حضرت محمد (ص)	دوزاده گل امامت	داود (ع)	پیامبران
	ساده شده	شکسته								
شکل	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	۳/۱۵	-	-	۲/۵
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	۱/۵	۲/۷۵	۱	-	-	-
واقع‌گرا	۵	۱/۸	-	-	-	-	-	۲/۵۸	۲/۵	-
عنوان کتاب	صالح (ع)		عیسی (ع)	ذوالکفل و شعیب	عزیر (ع)	خضر (ع)	ابراهیم (ع)	الیاس (ع)	زکریا (ع)	آدم (ع)
ساده شده	شکسته									
شکل	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲/۹۱
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	۳/۲۸	-	-	-
واقع‌گرا	-	۲/۵۸	۲/۶۲	۲/۴۲	۳/۴۲	۲/۴۱	-	۲/۷۱	۳/۵	-

عنوان کتاب		میانگین عنصر		امام علی (ع)	عدالت علی	پدر علم دنیا	حضرت رقیه	بچه‌ها سلام	محمد مصطفی (ع)	آشنایی با چهارده معصوم	چهارده شماره چهارده ستاره	آدم و حوا
شکل	ساده شده	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	شکسته	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲/۵۷	-
	شبکه‌بندی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	اغراق شده	-	-	-	-	-	-	۴/۲۵	-	۱	۳/۹۳	-
واقع‌گرا	۴	۳/۹۱	۱	۲/۶۶	۳/۵	-	-	-	-	-	-	
عنوان کتاب		میانگین عنصر		صالح	آخرین امید	عبداله ابن‌الحسن	با علی یاعلی	اویس قرنی	طفلان مسلم	هدیه‌ای از بهشت	میانگین کلی عنصر	-
شکل	ساده شده	-	-	-	-	-	۴/۴۷	-	-	-	-	-
	شکسته	۲/۷۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	شبکه‌بندی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	اغراق شده	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
واقع‌گرا	-	۴/۱۶	۳/۴۱	-	۳/۰۸	۳/۵	۲/۷۵	-	-	۲/۸۹	-	

با توجه به جدول کلی می‌توان گفت بیشترین موارد استفاده در شکل دارای ویژگی واقع‌گرایی است، از بین کتاب‌هایی که از ویژگی‌های مختلف استفاده کرده‌اند، کتاب *امام محمدباقر (ع)* با ویژگی واقع‌گرایی با میانگین ۵، بالاترین میانگین و کتاب‌هایی که دارای کمترین میانگین از بین ویژگی‌های عنصر شکل به دست آمده‌اند پدر علم دنیا، *آشنایی با چهارده معصوم و سلام امام خوب ما* با میانگین ۱ است. همچنین با نگاهی به جدول‌های مورد بررسی به این نتیجه می‌رسیم که بیشترین موارد استفاده از شکل، دایره است.

پاسخ پرسش چهارم پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های

مذهبی از نظر عنصر رنگ بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟

اطلاعات مرتبط با عنصر رنگ نیز در قالب جدول ۵ ارائه شده است:

جدول ۵. جدول مربوط به نمرات عنصر رنگ در کتاب‌های مورد بررسی

رنگ	میانگین عنصر	رديف	رنگ	میانگین عنصر	رديف
عنوان کتاب		عنوان کتاب		عنوان کتاب	
۴/۱۴	سرگذشت پیامبران: آدم (ع)	۱۸	۳/۴۷	امام محمدباقر (ع)	۱
۳/۰۹	امام علی (ع): پیشوایان هدایت	۱۹	۳/۳	امام حسن مجتبی (ع)	۲
۴/۳۷	عدالت علی (ع)	۲۰	۲/۳۷	امام هشتم ما به مرد مهربونه	۳
۳/۵۴	پدر علم دنیا	۲۱	۲/۲۵	امید آخر کیه؟	۴
۴/۳۱	حضرت رقیه (ع)	۲۲	۱/۴۷	سلام امام خوب ما	۵

۳/۸۵	بچه‌ها سلام	۲۳	۲/۹۸	حضرت محمد (ص)	۶
۳/۵۲	محمد مصطفی (ص)	۲۴	۳/۰۳	دوازده گل امامت	۷
۲/۶۴	آشنایی با چهارده معصوم (ع)	۲۵	۲/۰۵	قصه‌های پیامبران: حضرت داود (ع)	۸
۴/۵۴	چهارده شماره، چهارده ستاره	۲۶	۳/۸۷	پیامبران و قصه‌هایشان	۹
۴	آدم و حوا	۲۷	۴/۰۳	سرگذشت پیامبران: صالح (ع)	۱۰
۴/۱۱	صالح (ع): پیامبران و قصه‌هایشان	۲۸	۳/۱۹	سرگذشت پیامبران: عیسی (ع)	۱۱
۴/۵۹	آخرین امید	۲۹	۴/۲	سرگذشت پیامبران: ذوالکفل و شعیب (ع)	۱۲
۴/۳۶	عبداله بن الحسن	۳۰	۳/۹۲	سرگذشت پیامبران: عزیر (ع)	۱۳
۱/۴۲	مجموعه باعلی یاعلی	۳۱	۳/۹	سرگذشت پیامبران: خضر (ع)	۱۴
۴/۱۳	اویس قرنی	۳۲	۴/۰۹	سرگذشت پیامبران: ابراهیم (ع)	۱۵
۴/۴۱	طفلان مسلم	۳۳	۴/۲۸	سرگذشت پیامبران: الیاس (ع)	۱۶
۴/۰۱	هدیه‌ای از بهشت	۳۴	۳/۹	سرگذشت پیامبران: زکریا (ع)	۱۷
			۳/۵۶	میانگین کلی عنصر	

با توجه به جدول ۵ چنین نتیجه می‌گیریم که کتاب‌های *آخرین امید* و *چهارده شماره*، *چهارده ستاره* با میانگین ۴/۵۹ و ۴/۵۴ دارای با کیفیت‌ترین کتاب‌ها و کتاب‌های *با علی یاعلی* و *سلام امام خوب ما* با میانگین ۱/۴۲ و ۱/۴۷ دارای کمترین کیفیت از نظر عنصر رنگ ارزیابی می‌شوند. همچنین با توجه به جدول‌های مورد بررسی برای این عنصر می‌توان چنین نتیجه گرفت که بیشترین رنگ مورد استفاده برای نماد، آبی و زرد است.

پاسخ پرسش پنجم پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر بعد بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟ اطلاعات مرتبط با عنصر بعد نیز در قالب جدول ۶ ارائه شده است:

جدول ۶. جدول مربوط به نمرات عنصر بعد در کتاب‌های مورد بررسی

ردیف	میانگین عنصر	ردیف	عنوان کتاب	ردیف	میانگین عنصر
۱	امام محمدباقر (ع)	۱۸	سرگذشت پیامبران: آدم (ع)	۱	۱/۱۶
۲	امام حسن مجتبی (ع)	۱۹	امام علی (ع): پیشوایان هدایت	۲	۱
۳	امام هشتم ما یه مرد مهربونه	۲۰	عدالت علی (ع)	۳	۰/۶۶
۴	امید آخر کیه؟	۲۱	پدر علم دنیا	۴	۱

۵	سلام امام خوب ما	۱	۲۲	حضرت رقیه (ع)	۱
۶	حضرت محمد(ص)	۱/۱۶	۲۳	بچه‌ها سلام	۱
۷	دوازده گل امامت	۱	۲۴	محمد مصطفی (ص)	۲
۸	قصه‌های پیامبران: حضرت داود (ع)	۱	۲۵	آشنایی با چهارده معصوم (ع)	۱
۹	پیامبران و قصه‌هایشان	۱	۲۶	چهارده شماره، چهارده ستاره	۱/۲
۱۰	سرگذشت پیامبران: صالح (ع)	۱	۲۷	آدم و حوا	۱
۱۱	سرگذشت پیامبران: عیسی (ع)	۱	۲۸	صالح (ع): پیامبران و قصه‌هایشان	۱
۱۲	سرگذشت پیامبران: ذوالکفل و شعیب (ع)	۱	۲۹	آخرین امید	۱
۱۳	سرگذشت پیامبران: عزیر (ع)	۱	۳۰	عبداله بن الحسن	۱
۱۴	سرگذشت پیامبران: خضر (ع)	۱	۳۱	مجموعه با علی یاعلی	۱
۱۵	سرگذشت پیامبران: ابراهیم (ع)	۱	۳۲	اویس قرنی	۱
۱۶	سرگذشت پیامبران: الیاس (ع)	۱	۳۳	طفلان مسلم	۱/۵۸
۱۷	سرگذشت پیامبران: زکریا (ع)	۱	۳۴	هدیه‌ای از بهشت	۱
	میانگین کلی عنصر	۱/۰۹			

در تکمیل اطلاعات جدول ۶، با توجه به آنچه در مبانی نظری در خصوص عنصر بعد ارائه شد برای کتاب‌هایی که از بُعد سوم برای انتقال مفهوم استفاده کرده‌اند، از نمره ۵ و کتاب‌هایی که دو بُعدی هستند، از نمره ۱ استفاده شده است.

پاسخ پرسش ششم پژوهش: کتاب‌های مصور کودک مرتبط با ائمه معصومین و شخصیت‌های مذهبی از نظر عنصر زاویه دید بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی چگونه ارزیابی می‌شوند؟

زاویه دید با توجه به متن قابل تغییر است بنابراین جدول کمی و کلی برای این عنصر به دست نیامده است، اما بررسی‌های پژوهشگران حاکی از آن است که در اغلب این کتاب‌ها از زاویه دید نزدیک برای انتقال مفهوم نویسنده استفاده شده است.

برای این که نگاه جامعی به کل داده‌های این پژوهش در کنار همدیگر داشته باشیم در این بخش کل کتاب‌های مورد ارزیابی بر اساس تمام عناصر مورد بررسی در قالب جدول ۷ ارائه شده است:

جدول ۷. جدول کلی مربوط به تمامی عناصر

ردیف	میانگین عنصر عنوان کتاب	ترکیب بندی	بافت	شکل	رنگ	بعد	زاویه دید	میانگین
۱	امام محمدباقر (ع)	۳/۳۲	۲/۱۹	۵	۳/۴۷	۱/۱۶	-	۳/۰۲
۲	امام حسن مجتبی (ع)	۳/۲۳	۱/۵۲	۴	۳/۳	۱	-	۲/۶۱
۳	امام هشتم ما یه مرد مهریونه	۱/۸۶	۱/۸	۲/۵۷	۲/۳۷	۰/۶۶	-	۱/۸۵
۴	امید آخر کیه؟	۲/۴۸	۱/۶۶	۳	۲/۲۵	۱	-	۲/۰۷
۵	سلام امام خوب ما	۱/۵۶	۱	۱	۱/۴۷	۱	-	۱/۲
۶	حضرت محمد (ص)	۳/۰۲	۱/۲۲	۳/۰۶	۲/۹۸	۱/۶۶	-	۲/۳۸
۷	دوازده گل امامت	۲/۴۸	۱/۵۸	۲/۵۸	۳/۰۳	۱	-	۲/۱۳
۸	قصه‌های پیامبران: حضرت داود (ع)	۳/۷۲	۱/۱	۲/۵	۲/۰۵	۱	-	۲/۰۷
۹	پیامبران و قصه‌هایشان	۲/۳۵	۱/۵	۲/۵	۳/۸۷	۱	-	۲/۲۴
۱۰	سرگذشت پیامبران: صالح (ع)	۲/۴۹	۱/۱	۳	۴/۰۳	۱	-	۲/۳۲
۱۱	سرگذشت پیامبران: عیسی (ع)	۲/۵۷	۱/۱	۲/۵۸	۳/۱۹	۱	-	۲/۰۸
۱۲	سرگذشت پیامبران: ذوالکفل و شعیب (ع)	۲/۵۸	۱/۱	۲/۶۲	۴/۲	۱	-	۲/۳
۱۳	سرگذشت پیامبران: عزیر (ع)	۲/۹۱	۱/۱	۲/۴۱	۳/۹۲	۱	-	۲/۲۶
۱۴	سرگذشت پیامبران: خضر (ع)	۲/۶۲	۱/۱	۳/۲۸	۳/۹	۱	-	۲/۳۸
۱۵	سرگذشت پیامبران: ابراهیم (ع)	۲/۶۱	۱/۱	۲/۷۱	۴/۰۹	۱	-	۲/۳۰
۱۶	سرگذشت پیامبران: الیاس (ع)	۲/۴۹	۱/۱	۳	۴/۲۸	۱	-	۲/۳۷
۱۷	سرگذشت پیامبران: زکریا (ع)	۲/۲۹	۱/۱	۲/۹۱	۳/۹	۱	-	۲/۲۸
۱۸	سرگذشت پیامبران: آدم (ع)	۲/۳۱	۱/۱	۴	۴/۱۴	۱	-	۲/۵۱
۱۹	امام علی (ع): پیشوایان هدایت	۱/۶	۲/۱۹	۳/۹۱	۳/۰۹	۲	-	۲/۵۵
۲۰	عدالت علی (ع)	۳/۱۶	۱/۷۷	۱	۴/۳۷	۱/۴۱	-	۲/۳۴
۲۱	پدر علم دنیا	۱/۶۵	۱/۲۲	۲/۶۶	۳/۵۴	۱	-	۲/۰۱
۲۲	حضرت رقیه (ع)	۲/۵۱	۱/۲	۴/۲۵	۴/۳۱	۱	-	۲/۶۵
۲۳	بچه‌ها سلام	۲/۱۸	۱/۱	۳/۵	۳/۸۵	۱	-	۲/۳۲
۲۴	محمد مصطفی (ص)	۱/۳۷	۱/۱	۱	۳/۵۲	۲	-	۱/۷۹
۲۵	آشنایی با چهارده معصوم (ع)	۱/۵	۱	۳/۹۳	۲/۶۴	۱	-	۲/۰۱
۲۶	چهارده شماره، چهارده ستاره	۴/۶	۳/۱۳	۳	۴/۵۴	۱/۲	-	۳/۲۹
۲۷	آدم و حوا	۲/۶۴	۱/۲۲	۲/۹۲	۴	۱	-	۲/۳۵
۲۸	صالح (ع): پیامبران و قصه‌هایشان	۲/۴۷	۱/۲۲	۴/۱۶	۴/۱۱	۱	-	۲/۵۹

۲/۸۲	-	۱	۴/۵۹	۳/۴۱	۱/۱	۴/۰۳	آخرین امید	۲۹
۲/۹۲	-	۱	۴/۳۶	۴/۴۷	۱/۱	۳/۶۸	عبداله بن الحسن	۳۰
۱/۴۲	-	۱	۱/۴۲	۳/۰۸	۱/۱	۱	مجموعه باعلی یاعلی	۳۱
۲/۷۵	-	۱	۴/۱۳	۳/۵	۱/۱	۴/۰۵	اویس قرنی	۳۲
۲/۷۹	-	۱/۵۸	۴/۴۱	۲/۷۵	۱/۱	۴/۱۱	طفلان مسلم	۳۳
۲/۵۹	-	۱	۴/۰۱	۳/۱	۱/۱	۳/۷۵	هدیه‌ای از بهشت	۳۴
۲/۴۶	-	۱/۰۹	۳/۵۶	۲/۸۹	۱/۳۰	۲/۶۸	میانگین کلی عنصر	

همان‌طور که جدول ۷ نشان می‌دهد سه کتاب *آخرین امید*، *امام باقر (ع)* و *طفلان مسلم* به ترتیب با میانگین ۳/۷۷، ۳/۶۹ و ۳/۶۲ دارای بیشترین میانگین و سه کتاب *سلام امام خوب ما*، *آشنایی با چهارده معصوم* و *پدر علم دنیا*، به ترتیب با میانگین ۱/۲۵، ۱/۴۲ و ۱/۶۶ دارای کمترین میانگین می‌باشند.

نقاط قوت کتاب *امام محمدباقر (ع)* در استفاده از اشکال مناسب و بعد و زاویه دید مناسب برای تصویرسازی است، البته در دیگر عناصر نیز نمره خوبی را کسب نموده است، ناشر این کتاب، انتشارات آذر آوا است. این انتشارات ناشر کتاب‌های کودک می‌باشد و تصویرگر این کتاب خانم مریم جابری است.

کتاب *آخرین امید*، دومین کتاب از نظر رتبه‌بندی است. یکی از نقاط قوت این کتاب استفاده از رنگ‌های گرم و خالص و شاد و تصاویر واقعی است که در برخی موارد باعث ارتباط بیشتر خواننده می‌شود. ناشر این کتاب، انتشارات جامعه‌القرآن قم است که البته اطلاعات کمی در مورد این ناشر وجود دارد؛ اما کار این انتشارات چاپ کتاب در موضوع کتاب‌های مذهبی می‌باشد و تصویرساز این کتاب الهه اریکا است که کتاب‌هایی را در موضوعات مختلف برای کودکان به تصویر کشیده است.

کتاب *طفلان مسلم* از نظر میانگین امتیازات عناصر کیفیت در رتبه بعدی قرار گرفته است. از نقاط مثبت این کتاب می‌توان به استفاده از زوایای دید متنوع نسبت به متن اشاره کرد. ناشر این کتاب، انتشارات حدیث نینوا است که تخصص این ناشر کتاب‌های قرآنی کودک است و تصویرساز این کتاب محمد پیریایی است که او نیز کتاب‌هایی را برای کودکان تصویرسازی کرده است.

در بین کتاب‌هایی که کمترین نمره را کسب کرده‌اند می‌توان به کتاب *سلام امام خوب ما* اشاره کرد که از هیچ‌یک از عناصر برای انتقال مفهوم متن استفاده نکرده است و ارتباط با چنین کتابی تقریباً غیرممکن می‌نماید. برای این کتاب تصویرگری معرفی نشده است و انتشارات مهمان این کتاب را چاپ کرده است. این انتشارات، ناشر کتاب‌های مذهبی است.

کتاب *بعدی*، کتاب *آشنایی با چهارده معصوم* است که در تصویرسازی از رنگ‌های ناخالص و غیراشباع و تیره و سرد استفاده کرده است و چنین رنگ‌آمیزی اشتیاق خواندن را از کودک می‌گیرد. ناشر این کتاب،

انتشارات مسجد جمکران است که ناشر کتاب‌های مذهبی بوده و تصویرساز این کتاب نیز آقای بصیر عنایتی بوده که در باب تصویرسازی کتاب‌هایی را در کارنامه خود دارد.

کتاب سوم، پدر علم دنیا است. در تصویرسازی این کتاب از هیچ بُعد یا زاویه دید و یا اشکال واقعی برای انتقال مفاهیم استفاده نشده است. ناشر این کتاب انتشارات منتظران ظهور است که ناشر کتاب‌های مذهبی کودک می‌باشد. تصویرساز این کتاب خانم سیما بروجردی است که تحصیلات ایشان کارشناسی ارشد زبان است.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر با تحلیل کتاب‌های مذهبی و به ویژه با محتوای مرتبط با شخصیت‌های مذهبی سعی شد تا با بررسی نحوه تصویرگری این آثار، نمره میانگین هرکدام با توجه به عناصر تصویری و نشانه‌ای سنجیده شود تا میزان موفقیت تصویرسازان این کتاب‌ها در بیان بصری مفاهیم مدنظر با رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی بررسی و ارزیابی شود.

چنان که در بخش یافته‌های پژوهش اشاره شد میانگین نمرات کلی کتاب‌های مورد بررسی به شرح زیر است: ترکیب‌بندی ۲/۶۸، بافت ۱/۳۰، شکل ۲/۸۹، رنگ ۳/۵۶ و بُعد ۱/۰۹. ارزیابی کلی کتاب‌های مورد بررسی از نظر عناصر نشان می‌دهد که کتب مذهبی با موضوع شخصیت‌های مذهبی بیشتر معیارهای مرتبط با عنصر رنگ را رعایت کرده‌اند. با این وجود در این کتب عناصر مرتبط با بعد و بافت، کمتر مورد توجه بوده است که باید دقت و تمرکز بیشتری در این خصوص صورت گیرد.

همچنین با توجه به جداول عنصر رنگ، بیشترین استفاده از رنگ زرد برای نمادهای تصویری شده است و در برخی موارد از رنگ‌های سرد برای تصویرسازی استفاده شده است. البته نمره دریافتی برای این عنصر نمره‌ای نزدیک به متوسط است و اگر بخواهیم طبق نظر اکرمی (۱۳۸۴) از طریق رنگ، حس صحیح تصویر را برای کودک القا کنیم باید توجه بیشتری به این عنصر داشته باشیم.

در مورد زاویه دید باید گفت به علت انطباق این عنصر نسبت به متن قابل اندازه‌گیری کمی نبوده اما می‌توان گفت که تصویرگران این مورد را کمتر رعایت کرده‌اند و اغلب تصاویر در فاصله عمومی و یا دور واقع شده بودند. حال آن که نتایج پژوهش اسدی و اقبالی (۱۳۸۸) بر استفاده از زاویه دید روبه‌رو، تلفیقی و شفاف‌بینی در تصویرگری کتاب‌های کودکان تأکید کرده‌اند. تنها در این صورت است که کتب تصویری به دنیای کودک نزدیک‌تر می‌شوند.

کتاب‌های مورد بررسی در این پژوهش کمتر به معیارهای مرتبط با عنصر بافت توجه کرده‌اند. بررسی‌های بیشتر در این خصوص نشان می‌دهد که در تصویرسازی اغلب کتب مورد بررسی، از خطوط و رنگ‌های یکدست و ساده استفاده شده بود و آن‌طور که باید بافت در تصاویر دیده نمی‌شود. چنین رویکردی در کتب تصویری کودکان طبق نظر اکرمی (۱۳۸۴)، منجر به دور شدن حس صحیح تصویر می‌شود و آن‌ها را از اهداف اصلی خود دور می‌کند. در نتیجه خواننده از تصویر دور شده و ارتباط او با متن و تصویر کم خواهد شد.

البته همچنان که مشاهده می‌شود در کل، نمرات کتاب‌های مورد بررسی از نظر تمام عناصر به ویژه میانگین کلی کتب با لحاظ کردن تمام عناصر، در حد پایین‌تر از انتظار قرار دارند و تلاش بیشتری را در بین تصویرگران می‌طلبد. طبق نظر سایپ (۱۹۹۸) بین متن و تصویر نشانه‌ای وجود دارد و از طریق این نشانه‌هاست که ارتباط بین متن و تصویر به خوبی برقرار می‌شود و لازمه این برقراری ارتباط صحیح رعایت اصول مندرج در نشانه‌شناسی اجتماعی به ویژه معیارهای لازم برای عناصر تصویری است که از آن تحت عنوان گرامر عناصر تصویری یاد می‌شود. صرفاً با رعایت این ویژگی‌هاست که طبق نظر بایرد و دیگران (۲۰۱۵) کتاب تصویری می‌تواند منجر به برقراری رابطه مستقیم بین تصورات کودکان از دنیای بیرونی و تجربه و تفسیر آن‌ها شود.

نهایتاً یافته‌های این پژوهش، نشانگر کم‌توجهی به تصویرسازی کتاب‌های کودکان در حوزه زندگینامه‌های مذهبی است. شش عنصر مورد بررسی جزء اصلی‌ترین عناصر تصویرسازی کتاب‌ها به شمار می‌آید که رعایت هر کدام از این عناصر در جایگاه خود به مؤلف و نویسنده کتاب کمک می‌کند تا آنچه در ذهن پرورش داده است را به نحو مناسب به خواننده منتقل نماید؛ بنابراین همکاری دوجانبه مؤلف و تصویرساز یکی از پایه‌های مهم تألیف کتاب است. با این وجود در کتاب‌های مورد بررسی در این پژوهش به نظر می‌رسد توجه چندانی به این همکاری نشده و اغلب تصویرسازی‌ها صرفاً برای این که فقط تصویری در کتاب باشد صورت گرفته‌اند و رابطه بین متن و تصویر کمتر دیده می‌شود. در اغلب کتاب‌ها، رنگ‌ها آن‌طور که باید خود را نشان نمی‌دهند و تصاویر بیشتر از واقعیت دور هستند. امتیاز غالب کتاب‌ها فواصل چندانی از هم ندارند. همچنین بررسی‌ها نشانگر آن هستند که تصویرسازان این‌گونه کتاب‌ها بدون توجه به خاستگاه این متون و همچنین ناشران این کتاب‌ها بدون توجه به جذابیت‌های این نوع از کتاب‌ها، تنها به چاپ این‌ها بسنده کرده‌اند.

آنچه به نظر می‌رسد باید برای نویسنده و تصویرگر و تمام متصدیان این عرصه مهم باشد، پایه‌گذاری برقراری ارتباط مناسب و صحیح میان کودک و کتابی است که می‌خواند و یا تصاویرش را تماشا می‌کند. این اهمیت به ویژه در مورد کتاب‌های مذهبی که ابزار اصلی تربیت غیرمستقیم یک کودک با رویکرد اسلامی-

ایرانی است مضاعف می‌شود. بررسی شخصیت‌های مذهبی از جمله پیامبران و امامان در کتب کودک نشانگر آن است که با توجه به ضعف عمده در تصویرگری این نوع کتاب‌ها و عدم توجه عناصر مورد تأکید در این پژوهش، کودک هیچ رابطه صمیمی بین خود و ایشان احساس نمی‌کند و در برخی موارد آن‌ها را موجوداتی غیرانسانی تصور می‌کند که رسیدن به خواسته‌های آنان غیرممکن است. این نوع نتایج می‌تواند ناهمسو با نتایج پژوهش اسدی و نادعلیان (۱۳۹۲) ارزیابی شود که طبق نظر آن‌ها نقاشان مذهبی از نمادهای مبتنی بر اندیشه دینی بهره می‌گیرند. در کل نتایج این پژوهش را می‌توان همسو با نتایج پژوهش علی‌پور، شیخ زاده و ده‌ار (۱۳۹۲) توصیف نمود که بر اساس نتایج آن، اغلب آثار تولید شده تصویری برای کودکان رده سنی الف، جنبه تجاری و هنری دارند و اغلب فاقد کیفیت مطلوب و هنری هستند. در بعد بین‌المللی نیز وضعیت نامطلوب کتب تصویری کودکان، همسو با نتایج پژوهش ایکسنبرگر (۲۰۰۶) ارزیابی شد که کودکان نهایتاً از وضعیت موجود کتب تصویری ناراضی هستند.

در نهایت می‌توان تأکید کرد که تنها در صورت رعایت شرایط و معیارهای خاص کتب تصویری کودک است که کتب تصویری کودکان طبق نظر محمدی، آزاده و باب الحوائجی (۱۳۸۹) می‌توانند به عنوان ابزار تربیت غیررسمی کودک محسوب شوند. اهمیت عنصر تصویر در حدی است که ناصرالاسلامی (۱۳۸۹) تصویر کتاب کودک را همان متن آن می‌داند و اگر رعایت اصول گرامری و نگارشی برای متن ضروری است، رعایت عناصر مربوط به گرامر تصاویر این نوع کتب نیز مهم و ضروری ارزیابی می‌شود.

سیاسگزاری

از معاونت محترم پژوهش و فناوری دانشگاه تبریز به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- اسدی، علی‌محمد؛ اقبالی، پرویز (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه چگونگی انتخاب زاویه دید در نقاشی کودکان و آثار تصویرگران کتاب کودک در ایران، نگره، ۱۰، ۸۰-۹۱.
- اسدی، مرتضی؛ نادعلیان، احمد (۱۳۹۲). بررسی تأثیر ایدئولوژی و تفکر سیاسی در به کارگیری عناصر تصویری در آثار نقاشی انقلاب اسلامی، نگره، ۲۵، ۶۴-۸۱.
- اسماعیلی، رضا؛ معمار، ثریا؛ رثوفی منش، صدیقه (۱۳۹۰). بررسی جایگاه هویت فرهنگی ایران در کتاب‌های کودک در سال‌های ۸۰، ۷۵ و ۸۵، پژوهشنامه فرهنگی، ۴۵، ۴۰-۹.
- اکرمی، جمال‌الدین (۱۳۸۴). بررسی عناصر دیداری در تصویرگری، کتاب ماه کودک و نوجوان، ۹۵، ۱۰۶-۹۶.

- ایمان، محمدتقی؛ نوشادی، محمودرضا (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی، پژوهشنامه علوم انسانی، ۶، ۴۴-۱۵.
- پولادی، کمال (۱۳۸۴). بنیادهای ادبیات کودک، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- خسروجردی، نرجس (۱۳۹۳). نشانه‌شناسی صورت و معنا در معماری باغ ایرانی، همایش ملی معماری و شهرسازی، مشهد: مؤسسه آموزش عالی خاوران.
- رادمنش، شبنم؛ شعبیری، حمیدرضا (۱۳۹۲). بررسی نشانه-معناشناختی رابطه عنوان و نقاشی: مطالعه موردی «تداوم خاطره» اثر سالوادور دالی و «جیغ» اثر ادوارد مونش، نقد ادبی، ۲۴، ۳۰-۷.
- رضوانی، روح‌الله (۱۳۸۹). تحلیل محتوا، پژوهش‌نامه علوم انسانی، اول، ۱۵۶-۱۳۷.
- زمانی، فاطمه (۱۳۷۷). هفت روش برای تصویرگری کتاب کودک، پژوهش‌نامه ادبیات کودک و نوجوان، ۱۱ و ۱۲، ۳۳-۲۸.
- ساسانی، فرهاد (۱۳۸۴). مجموعه مقالات سومین هم‌اندیشی نشانه‌شناسی هنر، تهران: فرهنگستان هنر.
- سجودی، فرزانه (۱۳۸۶). نشانه‌شناسی رادیو، رادیو، ۳۰، ۲۶-۳۰.
- علی پور، رضا؛ شیخ زاده، مرجان؛ دهار، علی (۱۳۹۲). بررسی تصویرگری‌های کتب تصویری کودکان پیش از دبستان در ایران، بیکره، ۳، ۶۵-۷۶.
- غنوی، امیر؛ رحماندوست، مصطفی؛ نیکخواه آزاد، وحید؛ صبوری، مجتبی؛ حجوانی، مهدی (۱۳۸۷). کتاب‌های مذهبی را چه می‌شود: گزارشی از یک میزگرد، پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، ۱۷، ۵۱-۳۵.
- قزل‌اباغ، ثریا (۱۳۹۲). ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان)، تهران: سمت.
- مجاوری آگاه، مسعود (۱۳۹۱). تصویرگری و هنر: شناسنامه‌ای برای تصویرسازی، کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۷۷، ۹۵-۹۳.
- محمدی، مهدی (۱۳۹۰). تحلیل محتوا و نقد داستان‌های دینی منتشر شده برای کودکان و نوجوانان در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵. تربیت اسلامی، ۱۳(۶)، ۱۴۵-۱۷۲.
- محمدی، مهدی (۱۳۹۲). تحقیقات تحلیل محتوا در ادبیات کودکان و نوجوانان ایران از سال ۱۳۵۳-۱۳۹۰، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹(۱)، ۱۱۱-۱۳۳.
- محمدی، مهدی؛ آزاده، فریدون؛ باب الحوائجی، فهیمه (۱۳۸۹). نقش ادبیات در شکل‌گیری شخصیت کودکان و نوجوانان با تأکید بر گرایش‌های دینی و اخلاقی، تربیت اسلامی، ۱۰(۵)، ۱۰۱-۱۲۱.
- ناصرالاسلامی، ندا (۱۳۸۹). نظام‌های نشانه‌شناختی تصویر و متن، کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۵۱، ۶۳-۷۴.
- نصیرزاده، راضیه؛ عرفان منش، نرجس؛ رسول‌زاده، کاظم؛ مظفری، محمد (۱۳۹۳). تحلیل روان‌شناختی محتوای قصه‌های کودکان با توجه به متغیرهای جنس، سن و طبقه اجتماعی-اقتصادی، زن در فرهنگ و هنر، ۶(۱)، ۷۲-۶۱.
- نودلن، پری (۱۳۸۹). ضرباهنگ روایت در کتاب مصور، ترجمه: بنفشه عرفانیان، کتاب ماه کودک و نوجوان، ۱۵۸، ۹۰-۸۳.
- هاشمی، نسرین؛ فدوی، محمد (۱۳۸۸). تحلیل نقاشی‌های کودکان کار، نگره، ۱۰۷، ۱۲.

References

- Akrami, J. (2005). Study of Visual Elements in Illustration, *The book of the month for children and adolescents*, 95, 96-106. (in Persian)
- Alipour, R., Shikhzadeah, M., & Dahar, A. (2013). A study of the illustrations Pre-school children's illustrated books in Iran, *Peykareh*, 2(3), 69-80. (in Persian)

- Asadi, A. M., & Eghbali, P. (2009). Study and compare how to choose angle of view in children's painting and the effects of children's book illustrators in Iran, *Negareh*, 10, 80-91. (in Persian)
- Asadi, M., & Nadalian, A. (2013). The study of the influence of ideology and political thinking on the use of visual elements in the paintings of the Islamic Revolution, *Negareh*, 25, 64-88. (in Persian)
- Clarke, D. S. (2003). *Sign Levels*, Dordrecht, Kluwer.
- Deely, J. (2003). *The Impact on Philosophy of Semiotics*, South Bend, St. Augustin.
- Exenberger, M. (2006). An image says more than words, *Vaxjo Universitet*, 10.
- Geo, J. P. (2003). What video games have to teach us a learning and literacy, *Computers in Entertainment (CIE)*, 1(20).
- Ghannoi, A., Rahmandoost, M., Nikkhah Azad, V., Sabouri, M., & Hajwani, M. (2008). What's the Religious Books: A Report from a Roundtable, *Child and adolescent literature journal*, 17, 35-51. (in Persian)
- Ghezlyagh, S. (2013). *Children's Literature and Reading Promotion (Library materials and services for children and adolescents)*, Tehran: SAMT. (in Persian)
- Hashemi, N., & Fadavi, M. (2009). Analysis of child labor paintings, *Negareh*, 12, 107.
- Iman, M. T., & Noshadi, M. R. (2011). Qualitative content analysis, *Human Sciences Journal*, 6, 44-15. (in Persian)
- Ismaili, R., Memar, S., & Raufi Manesh, S. (2011). Study of the status of Iranian cultural identity in children's books in the years 80.75 and 85, *Cultural Research*, 45, 9-40. (in Persian)
- Khosrowjerdy, N. (2014). Semiotics of Face and Meaning in Persian Garden, *National Conference on Architecture and Urbanism*, Mashhad: Khavaran Higher Education Institute (in Persian)
- Kress, G., & Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of visual design*, Syracuse University, USA.
- Merga, M. K. (2017). What would make children read for pleasure more frequently? *English in Education*, 51(2), 207-223. doi:10.1111/eie.12143
- Mohammadi, M. (2013). Iranian Children and Young Adult's Literature, 1974-2011: a Content Analysis, *Research on Information Science & Public Libraries*, 19(1), 111-113. (in Persian)
- Mohammadi, M. (2012). Content Analysis and Criticism of Religious Stories Published for Children and Teenagers During 2001-2006, *Journal of Islamic Education*, 6(13), 145-172. (in Persian)
- Mohammadi, M., Azadeh, F., Babalhavaegi, F. (2010). Literature's Impression in Children and Teenagers Character Formation by Emphasis on Religions and Ethical Inclinations, *Journal of Islamic Education*, 5(10), 101-120. (in Persian)
- Mojaveri-Agah, M. (2012). Illustration & Art: A logo for illustration, *Child and Adolescent Month Book*, 177, 93-95. (in Persian)
- Naser-e-al-Islami, N. (2010). Semantic systems of image and text, *Child and Adolescent Month Book*, 151, 63-74. (in Persian)

- Nasirzadeh, R., Erfan-Manesh, N., Rasoulzadeh, K., & Mozafari, M. (2014). Psychological analysis of the content of children's stories according to gender, age and socio-economic status, *Woman in Culture and Art*, 6(1), 61-72. (in Persian)
- Noodleman, P. (2010). The rhythm of narration in the illustrated book, Translated by: Banafsheh Erfanian, *Child and Adolescent Moon Books*, 158, 90-83. (in Persian)
- Polladi, K. (2005). *Child Literature Foundations*, Tehran: Center for the Intellectual Development of Children and Young Adults (in Persian)
- Rad-Manesh, S., Shaeari, H. R. (2013). Symbolic-Semantic Study Relationship of Title and Painting: A Case Study of Salvador Dali's "Memory Continuity" and Edward Munsh's "Scream", *Literary Critique*, 24, 7-30. (in Persian)
- Rezvani, R. (2010). Content analysis, *Human Sciences Journal*, First, 156-157 (In Persian).
- Sasani, F. (2005). Articles of the third symbology of semiotics of art, Tehran: Art Academy
- Sipe, R. Lawerence. (1998). How picture books work: A Semiotically framed of text- picture relationships, *Children's Literature in Education*, 29(2), 98-108.
- Sojoudi, F. (2007). Radio semiotics, *Radio*, 30, 26-30 (In Persian)
- Strouse, G. A., Nyhout, A., & Ganea, P. A. (2018). The Role of Book Features in Young Children's Transfer of Information from Picture Books to Real-World Contexts, *Frontiers in Psychology*, 9. doi:10.3389/fpsyg.2018.00050
- Van Dijk, T. (1998). *Ideology, a multidisciplinary approach*, London: SAGE publications.
- Walker, K., Mayers-Bowman, K. S., & Mayers, J. A. (2003). Understanding war, visualizing peace: children draw what day know, *Journal of the American Association*, 20(4), 191- 200.
- Zamani, F. (1998). Seven methods for illustrating a child's book, *Child and adolescent literature journal*, 11&12, 28-33. (in Persian)